

waren ateliers van vrouwen die Henriette van der Schalk en haar man kenden. Ook vóór 1945 representeerden wanddoeken van enkele van deze vrouwen 'de tijdgeest', zoals het werk van Claudy Jongstra dit in onze tijd doet (131-132). Ook vóór 1945 waren er vrouwelijke keramisten, zoals Hella Jongerius en Ineke Hans nu (98 afb. 119 en 119 afb. 147). Een lederen handtas van frrry uit 2007-2009 (13 afb. 6) verschilt niet van tassen van Berthe van Loghem-Neumeijer eind jaren dertig. De vooroorlogse ontwerpsters lijken helaas te zijn vergeten. Desondanks laten de vrouwelijke auteurs van dit boek zien dat mooie dingen te maken hebben met een pluralisme waar het gaat om schoonheid en smaak.

MARJAN GROOT, UNIVERSITEIT LEIDEN

Liemberg, Johanneke, **Fedde Schurer 1898-1968. Biografie van een Friese koerier** (Dissertatie Groningen 2010; Leeuwarden: Friese Pers Boekerij, 2010, 568 blz., ISBN 978 90 330 0868 9).

Op 16 november 2011 is het zestig jaar geleden dat in Leeuwarden, op het plein voor het gerechtsgebouw, een ongemeen heftige botsing plaatsvond tussen Friese burgers en politieagenten. Deze dag werd als Kneppefredde (Knuppelvrijdag) in de Friese geschiedenis bijgeschreven. Ze wordt beschouwd als keerpunt in de strijd om officiële erkenning van de Friese taal. De aanleiding tot de ongeregelde heden in 1951 was een rechtszaak tegen twee journalisten wegens belediging van een rechter die zich in functie laatdunkend over het Fries had uitgelaten. Fedde Schurer, hoofdredacteur van de *Heerenveense Koerier* en Tjebbe de Jong van het *Bolswarder Nieuwsblad* hadden zich in hun kranten in krachtige bewoordingen over de opstelling van de rechter uitgelaten en moesten vervolgens voorkomen. De publieke steun voor de twee krantenmannen buiten het gerechtsgebouw en de landelijke

publiciteit die deze rel genereerde overtuigden de autoriteiten van de noodzaak om de status van de Friese taal gelijk te trekken met die van het Nederlands. Kneppefredde leidde uiteindelijk tot tweetaligheid in het Friese onderwijs, de Friestalige regionale omroep Omrôp Fryslân en tweetalige communicatie tussen autoriteiten en burgers. De dag, met Fedde Schurer als hoofdpersoon, kreeg een venster in de canon van de Friese geschiedenis.

In 1951 was Fedde Schurer een welbekend figuur in Friesland. Hij was één van de mannen die de Friese beweging personifieerden en er toe bijdroegen dat deze verbreedde tot een ware volksbeweging. Voor hemzelf was de erkenning van het Fries vooral een sociale kwestie: de gelijkstelling van Fries en Nederlands zou Friestaligen meer mogelijkheden tot maatschappelijke ontplooiing bieden. Schurer was tevens een geliefd dichter en manifesteerde zich aan het eind van de jaren vijftig als een geëngageerd Tweede Kamerlid. Zijn naoorlogse functie bij de *Heerenveense Koerier* (vanaf 1952 *Friese Koerier* getiteld) bood hem volop mogelijkheden om zijn opvattingen – vaak scherp verwoord – te verkondigen. Johanneke Liemberg, politicologe en tegenwoordig burgemeester van Littenseradiel (hoofdplaats Wommels) schreef een biografie van Schurer waar ze in maart 2010 aan de Rijksuniversiteit Groningen op promoveerde. In vijftien prettig leesbare hoofdstukken worden Schurers levensjaren in de context van hun tijd behandeld. De tekst is in het Nederlands geschreven maar Liemberg koos ervoor om cruciale en typerende citaten in het Fries (met de vertaling in een noot) te laten. Dat mag een gelukkige keuze genoemd worden. Zeker degenen die het Fries in meerdere of mindere mate machtig zijn kunnen de intentie van deze teksten zo beter 'proeven'. Liemberg behandelt Schurers persoonlijke leven, zijn dichterschap en zijn politieke activiteiten op een geïntegreerde manier. Een aantal cruciale gebeurtenissen vormen de markeringen in dit levensverhaal. Liemberg werkt steeds zorgvuldig naar deze hoogtepunten toe zodat het verhaal van begin tot einde spanning

houdt. Wel krijgt de lezer erg veel context te verwerken, mede als consequentie van de veelzijdigheid van deze man.

Fedde Schurer verdiende zonder meer een biografie. In Liemburgs verhaal komt hij naar voren als een gedreven en charismatische figuur, een christen-socialist met sterke pacifistische overtuigingen die niet bang was om voor zijn opvattingen uit te komen. Dat werd voor het eerst duidelijk in de Lemster schoolkwestie die in 1929 en 1930 speelde. Het gereformeerde, Kuypertiaanse schoolbestuur van de lagere school waar Schurer les gaf, duldde zijn openlijke pacifisme niet: een anti-militarist kon geen goed calvinist zijn en kon daarom geen goed geschiedenisonderwijs geven. Na een maandenlang slepende zaak die ook in landelijke kranten gevolgd werd, kreeg Schurer ontslag. Veel later, aan het begin van de jaren zestig, maakte Schurer deel uit van de pacifistische oppositiegroep binnen de Partij van de Arbeid en liep hij mee in een anti-atoombombemonstratie met de leus: 'Kennedy, doch it net!!' (Kennedy doe het niet) op een bord. Liemburg laat in de behandeling van Schurers politieke kanten zien dat hij méér was dan een Friese dichter en ijveraar voor de erkenning van het Fries. Ze zet hem neer als een doorbraakfiguur die zich inzette voor de naoorlogse Nederlandse Volksbeweging en die ook in de verzuilde Friese beweging streefde naar eenheid.

Als doorbraakfiguur heeft Schurer zeker verdiensten gehad, maar zijn belangrijkste betekenis ligt toch in zijn kwaliteiten als schrijver en in zijn gedrevenheid om het Fries gelijkwaardig aan het Nederlands te maken. Schurer was in zijn jonge jaren door de schrijver Douwe Kalma tot zijn liefde voor de Friese taal geïnspireerd geraakt. Al snel kreeg hij enige naam met zijn eigen gedichten en werd hij actief in Friese schrijversgroepen. Terwijl hij en zijn vrouw Wil vanaf 1930 in Amsterdam woonden, bleef zijn populariteit in Friesland groeien. Zijn gedichten werden in brede kring gelezen en voorgedragen en zijn Friese vertaling van de psalmen oogstte niets dan lof. In 1949 werd hem voor deze vertaling en voor zijn verzetsdrama

Simson de Gysbert Japicxprijs voor poëzie door het provinciaal bestuur van Friesland toegekend. Liemburg maakt in de behandeling van deze literaire kanten van Schurer glashelder waarop Schurers positie en populariteit in de jaren veertig en vijftig op beruiste. Minder transparant is de ontwikkeling van de relatie met zijn leermeester en vriend Douwe Kalma. Diens homoseksualiteit en de rol die dat tussen hen speelde wordt nogal kort door de bocht afgedaan. Ook de fascistische sympathieën van Kalma en Schurers omgang daarmee hadden meer uitgediept kunnen worden. Kalma's pro-Duitse opstelling in de oorlog leidde tot 'verwijdering tussen hen beiden' maar in 1947 deed Schurer al weer zijn uiterste best om Kalma opnieuw een plaats in de samenleving te bezorgen. Deze gang van zaken zegt iets over Schurers loyaliteit (zoals Liemburg aangeeft) maar had ook gebruikt kunnen worden om de positie van radicaal-nationalistische elementen in de Friese beweging verder uit te werken. Nu blijft het in het ongewisse hoe wij Schurers politieke overtuigingen en zijn positie als boegbeeld van de Friese taalstrijd moeten rijmen met de aanwezigheid, ook na de oorlog, van groepen met een hoog 'Blut und Boden' gehalte.

Niettemin schreef Liemburg een evenwichtig en bij vlagen fascinerend levensverhaal van Fedde Schurer. Morele oordelen geeft ze niet, wel weet ze hem steeds kundig te positioneren in de vele ontwikkelingen waar hij deel van uitmaakte. Vooral dat laatste maakt deze biografie ook de moeite waard voor een lezerspubliek buiten Friesland. Fedde Schurer was geen nationale figuur maar Liemburgs verhaal van zijn leven laat op een mooie manier zien hoe nationale ontwikkelingen doorwerken in de regio.

TITY DE VRIES, RIJKSUNIVERSITEIT
GRONINGEN

Jansen, Harry, *Triptiek van de tijd. Geschiedenis in drievoud* (Nijmegen: Vantilt, 2010, 536 blz., ISBN 978 94 6004 051 1).

Het gebeurt niet elke dag dat er een Nederlandstalig handboek over geschiedtheorie verschijnt. De laatste hausse was in de jaren tachtig van de twintigste eeuw. In dat decennium verschenen er maar liefst zes op een rij. Dit was duidelijk de vrucht van heftige debatten uit de jaren zestig en zeventig. Daarna is een zekere vermoeidheid ingetreden en werd het terrein goeddeels aan filosofen en cultuurtheoretici overgelaten. Of de verschijning van Harry Jansens *Triptiek van de tijd* er inderdaad een teken van is dat de geschiedfilosofie haar traditionele plaats als centrale denkwijze gaat heroveren, zoals Frank Ankersmit in zijn 'Ten geleide' stelt, waag ik te betwijfelen. Dat zou eigenlijk neerkomen op een terugkeer naar de sterk historiserende negentiende eeuw (14-16). Hoewel Harry Jansen zelf ook nogal traditioneel opent met Huizinga's definitie van geschiedbeoefening als het geven van culturele rekenschap, gaat hij vervolgens meteen over naar een uitgebreide discussie over de hedendaagse historische cultuur. Onze actuele problemen en debatten worden levendig besproken. Jansen gaat daarbij een eigen stellingname niet uit de weg. Het boek sluit daar ook weer mee af; het eindigt met een pleidooi voor een ruime, pluralistische vorm van wereldgeschiedenis.

Tussen dat praktische, cultuurpolitieke begin en eind ligt de kern van het boek. Die bestaat uit een wetenschapsfilosofische verhandeling over een onderdeel van die historische cultuur: de geschiedwetenschap. Het denken over de specifieke aard van historische kennis, de rechtvaardigingen voor uiteenlopende typen van geschiedvorsing en de keuzes voor verschillende genres van geschiedschrijving komen aan de orde. Bij het laatste speelt naast de verwoording ook het tentoonstellen van het verleden een grote rol, samengevat onder de noemer esthetiek. Dat overzicht van de geschiedtheorie is in drieën

opgezet. Het is, zoals de titel van het boek aangeeft, een drieluik geworden, geschiedenis in drievoud. In traditionele termen gesteld gaat het om historisme, structuralisme en narrativisme (29). Jansen noemt dat liever anders. Hij spreekt van politiek-interpreterende, maatschappij-explorerende en cultuur-representerende benaderingen. Aan elk van die drie typen van geschiedbeoefening schrijft hij een eigen domein, werkelijkheidsopvatting, verklaringwijze, tijdsbeleving en vormgeving toe.

Dat – laat ik het maar meteen zeggen – is geen gelukkige greep geweest. Ten eerste is niet duidelijk of deze indeling nu theoretisch-systematisch of historisch-chronologisch is. Deels zijn de drie vormen synchroon: ze bestaan naast elkaar. En, zegt Jansen royaal, ze hebben elk bestaansrecht. Ze volgen elkaar echter ook diachroon op. De structurele geschiedenis is geboren uit onvrede met het historisme en het narrativisme is weer ontstaan uit wantrouwen tegen die twee vormen van geschiedbeschouwing. Nu hebben vele geschiedtheoretische handboeken te kampen met precies datzelfde inhoudelijke en compositorische probleem. Het is erkend lastig om een cultuurhistorische beschrijving van tradities in tijdsvolgorde te combineren met een systematische analyse van de ontwikkelde denkbeelden. Dan moet voor een conceptueel raamwerk gekozen worden om de stof te ordenen. Daar is niets op tegen, sterker, het is een noodzakelijk wetenschappelijk hulpmiddel. Maar hier wordt het model van het driestromenland zo sterk doorgevoerd, dat het in plaats van een wegwijzer een hinderpaal wordt. Weliswaar geeft Jansen zelf keurig aan dat de drie benaderingen ideaaltypen zijn en dat er in de praktijk veel mengvormen voorkomen. Ook besteedt hij apart aandacht aan de historische inbedding van de drie genres in zijn vierde hoofdstuk. Maar daarna voert hij zijn drieslag rigoureuus door.

De werkelijkheidsopvatting, het onderzoeks-object, de methode en de voorstellingswijze worden door Jansen dus telkens als één